

УДК 321.6:329.14'17(430):94

DOI https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2023-43-4

СПАДКОЄМЦІ ІМПЕРАТОРСЬКОГО ПРЕСТОЛУ НІМЕЧЧИНИ ТА ЇХНЄ СТАВЛЕННЯ ДО НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМУ

Кошеля Євгенія Миколаївна,
*студентка спеціальності 014 «Середня освіта
(історія)»
Херсонського державного університету
kzenya27@gmail.com
orcid.org/0009-0000-2530-1422*

Метою статті є висвітлення ставлення прямого імперського нащадка, кронпринца Вільгельма III, до націонал-соціалізму, його монархічні надії та їх наслідки. Методологічна основа базується на принципах історизму, системності, об'єктивності, науковості, за допомогою яких розкривається зміст соціально-політичних процесів та явищ. У статті широко використані загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація. Серед спеціально-наукових методів: історичний, історико-системний, конкретно-історичний. Актуальність дослідження полягає в тому, що 7 грудня 2022 року була викрита спроба державного перевороту в Німеччині з метою відновлення монархії. Георг Фрідріх принц Пруський, імперський нащадок, мав би очолити новостворену монархію в Німеччині. З 2014 року велися перемовини між родиною Гогенцоллернів та урядами федеральних земель Берлін і Бранденбург щодо повернення майна відповідно до закону від 1994 року. Проте закон від 1994 року передбачає винятки: повернення не відбувається, якщо заповідач надавав «значну підтримку» націонал-соціалістичному режиму. У випадку Гогенцоллернів дискусія зосереджувалася на ставленні кронпринца Вільгельма (1882–1951), глави родини на момент поразки Німеччини в 1945 році, до націонал-соціалізму. Отже, дана тема є актуальною і в сьогоденнішніх реаліях, саме тому і важливо вивчити та дослідити це питання. Результати дослідження. Висвітлення діяльності кронпринца Вільгельма, нащадка імперської династії Гогенцоллернів, щодо відновлення монархії в Німеччині за підтримки націонал-соціалістів, що прийшли до влади в Німеччині. На основі джерел проаналізовано можливі зв'язки націонал-соціалістів з імперською сім'єю, їх причини та наслідки. Висновки. Під час змагань за політичний вплив в країні кронпринц Вільгельм відіграв важливу роль. Нащадок престолу робив свої ставки на правих, адже вбачав в них шанс на відновлення монархії. На виборах президента він теж висував свою кандидатуру проте вона провалилась, і тоді Вільгельм оголосив про підтримку Гітлера. Але врешті-решт надії, які кронпринц покладав на співпрацю з правими націоналістами, залишилися нездійсненими і з 1936 року Вільгельм припинив свою політичну діяльність. Під час Другої світової війни він не відігравав значної ролі, а в 1951 році помер у Гехінгені на південному заході Німеччини. Проте його публічна підтримка як представника колишньої монархії нацистського режиму справила гнітюче враження на всіх, хто намагався чинити опір нацизму, та популяризувала нацизм у Німеччині серед неофітів.

Ключові слова: імператор, кронпринц, монархія, влада, президент, націонал-соціалізм, Націонал-соціалістична німецька робітничка партія, Німецька національна народна партія, день Потсдама.

THE HEIRS TO THE GERMAN IMPERIAL THRONE AND THEIR ATTITUDE TO NATIONAL SOCIALISM

Koshelia Yevheniia Mykolaivna,
*Student of the speciality 014 “Secondary education
(history)”
Kherson State University
kzenya27@gmail.com
orcid.org/0009-0000-2530-1422*

The purpose of the article is to highlight the attitude of the direct imperial descendant, Crown Prince William III, to National Socialism, his monarchical hopes and their consequences. **The methodological** is based on the principles of historicism, systematicity, objectivity, and scientificity, with the help of which the content of socio-political processes and phenomena is revealed. General scientific methods are widely used in the article: analysis, synthesis, generalization, specification. Among the special scientific methods: historical, historical-systemic, specific-historical. **The relevance of the research** lies in the fact that on December 7, 2022, an attempted coup d'état in Germany with the aim of restoring the monarchy was exposed. Georg Friedrich, Prince of Prussia, an imperial descendant, was to head the newly created monarchy in Germany. Since 2014, the Hohenzollern family and the governments of the federal states of Berlin and Brandenburg have been in talks to return the property in accordance with the 1994 law. However, the 1994 law

provides for exceptions: no return occurs if the testator provided "significant support" to the National Socialist regime. In the case of the Hohenzollern, the debate centered on the attitude of Crown Prince Wilhelm (1882–1951), head of the family at the time of Germany's defeat in 1945, to National Socialism. So, this topic is relevant in today's realities, that is why it is important to study and research this issue. **Research results.** Highlighting the activities of Crown Prince Wilhelm, a descendant of the Hohenzollern imperial dynasty, regarding the restoration of the monarchy in Germany with the support of the National Socialists who came to power in Germany. Based on the sources, the possible connections of the National Socialists with the imperial family, their causes and consequences are analyzed. **Conclusions.** During the competition for political influence in the country, Crown Prince Wilhelm played a small but important role. The heir to the throne placed his bets on the right because he saw in them a chance to restore the monarchy. In the presidential elections, he also nominated his candidacy, but it failed, and then Wilhelm announced his support for Hitler. But in the end, the crown prince's hopes for cooperation with right-wing nationalists remained unfulfilled, and in 1936 Wilhelm stopped his political activities. During World War II, he did not play a significant role, and in 1951 he died in Gechingen in southwestern Germany. However, his public support as a representative of the former monarchy of the Nazi regime made a depressing impression on all those who tried to resist Nazism and popularized Nazism in Germany among the neophytes.

Key words: emperor, crown prince, monarchy, power, president, National Socialism, National Socialist German Workers' Party, German National People's Party, Potsdam Day.

1. Вступ

7 грудня 2022 року суспільство сколихнула новина про спробу державного перевороту в Німеччині. В засобах масової інформації почали говорити та писати про колишню німецьку імператорську родину, що знову раптово опинилася в центрі уваги. Георг Фрідріх принц Пруський, імперський нащадок, на думку організаторів невдалого перевороту, мав би очолити новостворену монархію в Німеччині. Ще за декілька років до цього глава династії Гогенцоллернів не давав про себе забути і подав позов про компенсацію від Федеративної Республіки Німеччина за конфіскацію творів мистецтва та іншого майна в роки після зречення його династичного попередника. Ще з 2014 року з цього приводу ведуться переговори між родиною Гогенцоллернів та урядами федеральних земель Берлін і Бранденбург. Вимоги Георга Фрідріха викликали велике обурення в ЗМІ та політиці свого часу, оскільки князь апелював до Закону від 1994 року. Адже цей закон передбачав винятки. А саме, відповідно до нього, повернення майна не повинно відбуватися, якщо заповідач надавав «значну підтримку» націонал-соціалістичному режиму. У випадку Гогенцоллернів дискусія зосереджувалася на ставленні кронпринца Вільгельма (1882–1951), глави родини на момент поразки Німеччини в 1945 році, до націонал-соціалізму. Отже, дана тема є **актуальною** і в сьогоденнішніх реаліях, саме тому і важливо вивчити та дослідити це питання.

Мета роботи – дослідити ставлення династії Гогенцоллернів, зокрема кронпринца Вільгельма III, до націонал-соціалізму в руслі боротьби за владу та сподівань на відновлення монархії.

Методологічна основа базується на принципах історизму, системності, об'єктивності, науковості, за допомогою яких розкривається зміст соціально-політичних процесів та явищ. У статті широко використані загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація; серед спеціально-наукових: історичний, історико-системний,

конкретно-історичний. Джерелами дослідження стали звіти, біографічна література, спогади.

2. Зречення Гогенцоллернів 1918 року та спроби повернутись в політику напередодні приходу до влади Адольфа Гітлера

9 листопада 1918 року, в останні дні Першої світової війни, останній німецький імператор зрікся престолу. Незабаром після цього і кронпринц у Вірінгені, призначеному йому як місце заслання, 1 грудня 1918 року підписав своє зречення і таким чином відрікся від престолу. Значною мірою відрізаний від зовнішнього світу, Вільгельм зосереджував свою увагу зовсім не на політичних справах. Але через п'ять років, наприкінці 1923 року, він повернувся до Німеччини. Подейкували, що тодішній канцлер Рейху Густав Штретземан (1878–1929) дав свою згоду в обмін на обіцянку Вільгельма не займатися політикою. Таким чином, Вільгельм зміг стати політично активним лише після смерті Штретземана наприкінці 1929 року, та й то лише на кілька років. Цей період з 1930 по 1934 рік більш детально розглянемо нижче.

Не можемо також залишити без уваги активну громадську діяльність дружини кронпринца, Сесілії, яка була залучена до громадського життя ще задовго до того, як її чоловік, кронпринц, долучився до політичного життя руху правих у Німеччині. Наприклад, вона відіграла важливу роль у “Vaterländischer Frauenverein” – організації допомоги пораненим солдатам. Вона була покровителькою Ліги королеви Луїзи. Це була монархічна жіноча організація, заснована у кризовому 1923 році, яка функціонувала як продовження жіночої гілки влади, але в 1934 році, як і всі інші монархічні організації, вона була розпущена в ході *Гляйхшальтунгу* (Gleichschaltung). (Pekelder, Joep, Vas, 2021: 74)

Організація була названа на честь прусської королеви Луїзи (1776–1810), прапрабабусі Сесілії, яка, за переказами, пожертвувала собою заради незалежності Пруссії за часів Наполеона I

(1769–1821). Головною метою організації була підготовка жінок до великого «визволення» Німеччини від ворогів, як внутрішніх, так і зовнішніх. Будучи єдиною жіночою організацією на той час, вона не приймала до своїх лав жінок «єврейської чи будь-якої іншої іноземної раси». (Pekelder, Joer, Bas, 2021: 75)

Як патронеса, Сесілія, окрім іншого, очолювала паради прапорів Ліги, але її діяльність за лаштунками виходила далеко за межі цієї символічної функції. Наприклад, вона працювала над приведенням у відповідність різних монархічних жіночих груп і підтримувала тісні зв'язки зі Штальхельмом. На початку 1920-х років кронпринцеса також почала створювати міцну особисту мережу монархістів. Її прийоми в палаці Цецилієнгоф були одними з найважливіших світських заходів у правому середовищі того часу. Мотивом такої активності було насамперед бажання відновити монархію. Той факт, що її шлюб з кронпринцем вже не мав великого значення, не означав, що вона більше не бачила себе потенційною майбутньою імператрицею. Тому ще до свого чоловіка вона сама встановила контакти з видатними націонал-соціалістами. Її зять Август Вільгельм також був дуже вражений нею. За його словами, вона ставилася до відновлення монархії набагато серйозніше, ніж його брат, кронпринц (Pekelder, Joer, Bas, 2021: 74–76).

3. Політичні погляди Вільгельма III

Хоча Вільгельм тримався осторонь політики в перші роки після повернення на Батьківщину, але він мав свої політичні погляди. Презирство до республіки та парламентської демократії він поділяв також зі своїм батьком та багатьма іншими представниками вищої знаті. На його думку, ліберали, соціалісти і комуністи, а також «частина єврейства», повинні були взяти на себе провину за те до чого прийшла Німеччина. Вони, як заявив кронпринц ще в 1919 році, разом із "Großstadtprobel" (міською шпаною) відповідальні за падіння імперії (Malinowski, 2003: 485).

Але була й відмінність: навіть більше, ніж покоління його батька, Вільгельм зазнав впливу радикалізації німецького консерватизму в пізній, імперіалістичній фазі Німецької імперії. Поряд зі «старими правими», більш традиційними, аристократично-авторитарно-консервативними ідеями, з'явилися «нові праві», націоналістичні ідеї. Багато в чому неоправі рухи, такі як «Всенімецьке об'єднання» та радикальні націоналістичні пресові органи, що поширювали расову ненависть, вже передбачили широку правоекстремістську "Bewegungsfamilie" («Сім'я руху») у Веймарській республіці.

Вільгельм підтримував тісні стосунки з Всенімецьким союзом ще до Першої світової війни. Він також регулярно заявляв, іноді публічно,

що з повстаннями потрібно боротися жорсткою рукою. У 1913 році він навіть спричинив великий скандал телеграмою, текст якої одразу ж став надбанням громадськості. У ній кронпринц висловив підтримку лейтенанту в Заберні, Ельзас, який закликав своїх новобранців застосовувати військову силу проти цивільного населення (Pekelder, Joer, Bas, 2021: 76).

Для політичного мислення Вільгельма, також за часів Веймарської республіки, важливу роль відіграло те, що піднесення нових правих забезпечило, серед іншого, те, що в консервативних колах на завершальному етапі існування імперії вже з'явився альтернативний погляд на імперську державу. Вільгельм II трактував її у квазі-абсолютистський спосіб як «особистий полк». Насправді ж йому довелося визнати, що Рейхстаг і демократичні партії набувають дедалі більшого впливу, а ідея імперської всемогутності перетворюється на фікцію. Завдяки агітації нових правих багато німецьких консерваторів стали на шлях радикальної альтернативи: імперської диктатури, заснованої на народних масах. Французькі імператори Наполеон I та Наполеон III (1808–1873) вже випробували цю ідею на практиці, хоча й з перемінним успіхом, а кронпринц Вільгельм також дуже захопився цією ідеєю (Pekelder, Joer, Bas, 2021: 76–78).

Для періоду після Листопадової революції 1918 року це означало, що імператор і кронпринц (а також їхнє оточення) насправді мали на увазі різні речі, коли виступали за реставрацію монархії. Якщо Вільгельм II прагнув до реставрації старих форм та ідей, то його син виступав за неонацистську модель альянсу монархії та масового руху. Сам кронпринц помічав цю різницю і зітхав, що його батько був «лякаюче неземним». Кронпринцу здавалося, що його батько вірив, що Людовик XIV (1638–1715) все ще живий. Його погляди на "droit divin" (боже-ственне право) як основу імператорства не вписувалися в сучасний світ і нажили йому багато ворогів (Röhl, 2008: 1298).

Приклад реалізації моделі народної монархії, яку він обстоював, Вільгельм знайшов в Італії. Там наприкінці 1922 року, на тлі хаосу та загрози громадянської війни, фашистський лідер Беніто Муссоліні був призначений прем'єр-міністром – це була спроба короля Віктора Еммануїла III (1869–1947) захистити владу правлячого порядку. На думку Вільгельма, італійська модель слугувала зразком для Німеччини. Кронпринц думав, що подібний союз з масовим рухом націоналізму також може стати найкращим способом відновити імперію.

До речі, кронпринцові також подобався приклад насильства Італії над лівими. У 1924 році, щойно повернувшись до Німеччини, він писав

правому парламентарю, що «врешті-решт тільки диктатор може витягнути воза з багна». На його думку, той факт, що будуть жертви, можна розглядати лише як позитив, адже тільки тоді опоненти зрозуміють, що все серйозно (Brandt, 2014: 14). Згідно зі щоденниками Сігурда фон Ільсманна, навесні 1928 року кронпринц знову «співав дифірамби» Дуче і режиму, встановленому ним з «геніальною жорстокістю», у листі до свого батька в Дорн. Із садистським задоволенням він повідомляв, що диктатор «обстриг волосся комуністичним лідерам, а їхні лисі голови розмалював олійними фарбами з національними прапорами» (Pekelder, 2015: 95).

У тому ж листі кронпринц також був у захопленні від аудієнції зі своїм кумиром, яка тривала цілу годину і п'ятнадцять хвилин і стала можливою завдяки його зв'язкам з фашистськими колами. Серед усіх державних діячів, з якими він зустрічався до цього часу, не було нікого, хто б справив на нього таке враження. Фон Ільсманн також зазначив, що імператор був роздратований тим, що кронпринц відвідав Муссоліні, не спитавши дозволу у нього, його батька. Тим не менш, Вільгельм II з цікавістю відзначив зміст розмови з італійським диктатором. Той факт, що Муссоліні вважав, що правий уряд у Берліні є передумовою для покращення відносин з Німеччиною, імператор розцінив як підтримку зусиль з відновлення німецької монархії (Pekelder, 2015).

4. Роль кронпринца в політичній боротьбі за владу

У складній грі за владу, що розгорнулася з 1930 року в Німеччині між основними гравцями та партіями, та інтересами, що стояли за ними, нащадок останнього імператора, кронпринц Вільгельм, відіграв важливу роль. Важливу тому, що його позиція як кронпринца колишнього правлячого дому мала велике символічне значення, особливо серед правих. Набагато більше, ніж у випадку його брата Августа Вільгельма, його публічна підтримка могла надати величезного імпульсу легітимності того, хто претендував на лідерство правих. Це було особливо цікаво для Гітлера, аутсайдера з «сирою» програмою націоналістичного спрямування, що не набула на той момент широкої підтримки: авторитет кронпринца міг допомогти йому здобути політичні бали у Гінденбурга та інших представників «старої еліти».

Для самого Вільгельма боротьба за владу була мінним полем: у разі програшної ставки не на того лідера чи політичну силу він міг назавжди втратити шанс на відновлення монархії. Це також було однією з причин, чому він із задоволенням використовував такі форми співпраці з правими, як у Гарцбургському фронті, адже тоді йому не доводилося робити вибір. Більше того, він міг плекати надію, що всі праві партії підтримають

його разом. Така констеляція мала ще й ту перевагу, що давала можливість відстоювати власні амбіції на противагу амбіціям батька, який перебував у далекому вигнанні в Дорні.

Найкращим шансом для цього здавалися вибори президента навесні 1932 року. Політична ситуація в Німеччині на той час була дуже непрозорою: Гінденбург, який був обраний президентом у 1925 році як поборник антиреспубліканських правих сил, тепер балотувався як кандидат від демократичних партій проти лідерів Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії, Німецької національної народної партії з правого та Комуністичної партії Німеччини з лівого боку партійного спектру.

Перший тур 13 березня 1932 року не прояснив ситуації щодо політичного майбутнього Німеччини. Гінденбургу трохи не вистачило до необхідної абсолютної більшості з 49,5 відсотками голосів. Гітлер отримав набагато гірший результат – 30,1%, хоча і залишив свого конкурента з Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії далеко позаду. Другий тур виборів мав відбутися 10 квітня 1932 року. У цій ситуації кронпринц відчув, що настав його час: можливість «відновити корону, нову корону» (Granier, Levetzow, 1982).

Й за такого розкладу сил йому видалось це цілком реальною.

Тим часом праві зрозуміли, що лише спільний кандидат може привести до успіху. Тому Вільгельм позиціонував себе за лаштунками як найбільш підходящу людину на цю посаду. Маючи на увазі італійський монархічно-фашистський альянс, він запропонував Гітлеру пакт: якщо той зніме свою кандидатуру і підтримає його, він зробить його «своїм» канцлером після виборів. В ідеалі фон Гінденбург також міг би зняти свою кандидатуру, і тоді кронпринцові довелося б зіткнутися лише з кандидатом від комуністів Ернстом Тельманом (1886–1944) (Pekelder, Joer, Bas, 2021: 82).

Вільгельм, ймовірно, вважав, що як президент він зможе спочатку діяти як своєрідний “Reichsverweser”, тобто губернатор, а потім пізніше, наприклад, після смерті свого батька у вигнанні, бути встановленим як імператор. Хоча здавалося, що Гітлер його підтримає, кандидатура кронпринца зрештою провалилася. Десь наприкінці березня з Дорна надійшов «наказ» імператора, який забороняв йому балотуватися. Вільгельму II не подобалося те, що його син у разі обрання мав би скласти присягу республіканській конституції. Ймовірно, він також побоювався, що кронпринц може вихопити трон у нього з-під носа. (Pekelder, Joer, Bas, 2021: 83)

5. Підтримка Гітлера

Тепер, коли глава сім'ї висловився, кронпринц розраховував на беззастережну підтримку

Гітлера. У зверненні до правого електорату, яке він сам оприлюднив у пресі, він оголосив, що голосуватиме за Гітлера. За словами Пауля Герре (1876–1962), сучасника і біографа кронпринца, ця заява «пролунала, як бомба» в той час (Herre, 1954: 209). Політичні друзі Вільгельма не розуміли, чому він зважився на цей крок. Шлейхер, з яким він товаришував і сподівався на його підтримку в боротьбі з Гітлером, був розлючений. Частина преси побачила в появі кронпринца підтвердження того, що Гогенцоллерни також підтримували нацистів фінансово. Історики, однак, пізніше не змогли знайти жодних доказів цього.

Кронпринц ніколи не відмежовувався від підтримки Адольфа Гітлера. Через два роки, 20 червня 1934 року, він навіть похвалився в листі до британського газетного магната націонал-соціалістичного спрямування лорда Ротерміра (1868–1940), що так рано прозрів. Він уже підтримував Гітлера «в той час, коли широкі кола Штальхельма і німецьких націоналістів [тобто Націонал-соціалістична німецька робітничка партія] все ще відмовлялися його визнати» (Malinowski, 2014: 36). У тому ж листі він також висловив гордість тим, що його передвиборче звернення принесло Гітлеру два мільйони додаткових голосів виборців.

Навіть через кілька місяців після переобрання Гінденбурга кронпринц регулярно підтримував Гітлера та його рух. Наприклад, у листі до міністра оборони Вільгельма Гренера (1867–1939) від 14 квітня 1932 року він скаржився на заборону всіх парамілітарних організацій НСДАП, про яку було оголошено напередодні. Вільгельм стверджував, що «чудовий людський матеріал», зібраний в СА і СС, буде добре використаний у національній боротьбі (Malinowski, 2014: 18).

Цим листом, який одразу ж широко обговорювався в суспільстві, кронпринц безпосередньо втрутився в запеклу політичну суперечку, що розгорілася на правому фланзі між Гренером і Шлейхером. Перший вважав СА та СС небезпечною, тоді як другий, як і Вільгельм, вбачав у них потенційний інструмент влади, який можна було б використати проти Республіки. Шлейхер переміг у перетягуванні канату: спочатку Гінденбург звільнив міністра оборони, а наприкінці травня 1932 року і рейхсканцлера Брюнінга. Цей крок розчистив шлях для нового, правоконсервативного президентського кабінету під керівництвом Папена, який негайно зняв заборону. Крім того, Папен за допомогою надзвичайного указу рейхспрезидента захопив державну владу у Вільній державі Пруссія, де до того часу при владі перебувала Соціал-демократична партія Німеччини. З цим «пруським ударом» зник один з останніх республіканських бастионів влади.

Через півроку кронпринц зіграв сумнівну роль, коли Шлейхер, який тим часом витіснив Папена

з рейхсканцелярії, зробив останню спробу запобігти приходу до влади Гітлера. Він спекулював на внутрішній напруженості в НСДАП, яка виникла внаслідок втрати голосів на останніх виборах до Рейхстагу в листопаді 1932 року. Шлейхер розраховував на співпрацю з партійним крилом, яке відхилялося від лінії Гітлера. Більшість істориків сумніваються, що кронпринц свідомо приєднався до стратегії Шлейхера «на перехресті фронтів», як стверджує історик Вольфрам Піта. Швидше за все, Вільгельм на цьому вирішальному етапі наприкінці Веймарської республіки ставив одночасно на різних коней (Pyta, Orth, 2016).

На зламі 1932–1933 років фон Шлейхер побачив, що його план розчинився в повітрі: опонентів Гітлера в НСДАП не вдалося переконати розколотися. Крім того, Папен почав відвойовувати крісло Шлейхера. Разом з іншими консерваторами він сподівався залучити Гітлера до остаточного перетворення республіки на правоавторитарну імперію. 30 січня 1933 року Гінденбург піддався їхньому тиску. Він звільнив Шлейхера і призначив Гітлера рейхсканцлером за підтримки широкої правої коаліції. У кабінеті міністрів лише дві міністерські посади були зарезервовані для НСДАП – Папен, який був віце-канцлером, вважав, що зможе змусити Гітлера танцювати під свою дудку.

Поки в Берліні відбувалася зміна влади, Вільгельм відвідував Дорн. Там він висловив фон Ільзману свою радість з приводу того, що «в Німеччині сформовано національний уряд, для якого він працював цілий рік» (Ilsemann, 1968: 212). У наступні місяці кронпринц багато в чому підтримував новий режим. Наприклад, через кілька днів після інавгурації Гітлера він взяв участь у великій панахиді на честь лідера штурмовиків СА Ганса Ебергарда Майковського, який був жорстоко вбитий. Протягом наступних років, до 1935 року, він був помітним гостем на масових мітингах НСДАП та її дочірніх організацій. На відміну від деяких інших членів колишніх правлячих німецьких династій, які трималися подалі від символіки «Третього Рейху», кронпринц час від часу з'являвся на публічних заходах з пов'язкою зі свастикою або фотографувався з нею для преси. Коли в серпні 1933 року Штальгельм об'єднався з СА, кронпринц став членом «Мотор-СА». До цього він вже був членом Націонал-соціалістичного автотранспортного корпусу (NSKK). У 1933–1934 роках між Вільгельмом і верховним лідером СА Ернстом Рьомом (1887–1934) встановився тісний контакт, якому він навіть подарував скакового коня.

День Потсдама 21 березня 1933 року був пропагандистською виставою, організованою націонал-соціалістами з нагоди відкриття новообразованого Рейхстагу. Зібравшись у Гарнізонній церкві,

націонал-соціалісти хотіли задокументувати, що «нова» націоналістична Німеччина є продовженням «старої» пруської монархії. День великого примирення між старими і новими правими мав прокласти шлях до голосування за Уповноважувальний акт у новому Рейхстазі, запланованого на два дні пізніше, 23 березня. Цим законом Гітлер хотів забезпечити собі абсолютну владу над Німеччиною (Scheel, 1996).

Гарнізонна церква, збудована на початку XVIII століття за наказом пруських королів, символізувала стару Пруссію. Дата зустрічі також була обрана не випадково: 21 березня – день відкриття Рейхстагу після проголошення Німецької імперії у 1871 році. Рейхспрезидент Пауль фон Гінденбург, який як колишній полководець у Першій світовій війні уособлював зв'язок між старим Королівством Пруссія та «новою Німеччиною», був запрошений на урочистості в якості почесного гостя (Pekelder, Joer, Vas, 2021: 89).

Під час церемонії він підкреслив традицію, віддавши честь у формі пруського фельдмаршала порожньому трону зі своїм маршальським жезлом як символу вигнаного экс-імператора Вільгельма II. За тронем сиділи кронпринц, кронпринцеса та двоє їхніх дітей. Присутність сім'ї мала велике значення для націонал-соціалістів: вона повинна була гарантувати, що прийняття націонал-соціалістичного режиму зростатиме.

Після низки патріотичних промов церемонія завершилася в церкві покладанням вінків до могил пруських королів Фрідріха Вільгельма I (1688–1740) і його сина Фрідріха Великого. Після цього Гінденбург взяв участь у параді пошани на відкритому повітрі, в якому взяли участь не лише солдати, але й поліцейські підрозділи, СА, СС, Штальхельм та інші воєнізовані групи (Pekelder, Joer, Vas, 2021: 90).

6. Відхід нащадка імперської корони від політичного поля

Але врешті-решт надії, які кронпринц покладал на співпрацю з правими націоналістами, залишилися нездійсненими. Справа не в тому, що принц дистанціювався від нацистів. Як уже згадувалося, він продовжував виступати пропагандистом нацистського режиму в 1933 і 1934 роках, і навіть після цього підтримував контакти з його представниками, наскільки це було можливо. На дні народження «фюрера» Вільгельм надсилав йому свої привітання, а також на Різдво та Новий рік. Після публічно відзначених промов і важливих успіхів Гітлера кронпринц висловлював свою вдячність і захоплення. Наприклад, він високо оцінив аншлюс Австрії в 1938 році і анексію Богемії і Моравії, західної частини Чехословаччини, в 1939 році.

Того ж року він також зробив спробу обійняти військову посаду, але йому було відмовлено.

Його старший син, принц Вільгельм, з іншого боку, вступив на дійсну військову службу, але вже в травні 1940 року загинув під час кампанії проти Франції. Це не завадило кронпринцу написати Гітлеру в червні 1940 року, після завоювання Нідерландів, Люксембургу, Бельгії та Франції, щоб заохотити його продовжувати боротьбу: «Шлях до остаточної розплати з віроломним Альбіоном [тобто Англією] відкритий» (Brandt, 2014: 35).

Однак на той час ця симпатія вже давно стала односторонньою. Вже влітку 1933 року Геббельс вивів кронпринца з його мрій про відновлення монархії. «Я не приховував [цього]. Це було б нашою великою дурістю», – писав нацистський пропагандист, який завжди був не надто високої думки про імператорську родину (Lehmann, 1935: 230). Для Вільгельма стало навіть небезпечно, коли Гітлер наказав убити тепер уже доброго знайомого Вільгельма лідера СА Ернста Рьома і, серед інших, його старого друга Курта фон Шлейхера, вбитих шістьма місяцями пізніше під час «Ночі довгих ножів». Ад'ютант Вільгельма Луїс Мюльднер фон Мюльнхайм (1876–1945) після чотирьох тижнів ув'язнення отримав повідомлення від гестапо, що всі «монархічні суперечки» повинні припинитися. Це також було чітким сигналом для Гогенцоллернів, щоб остаточно поховати їхні надії на відновлення влади та престижу.

У 1936 році Вільгельм нарешті отримав відкрити догану, що означала його остаточний відхід з публічного життя. Приводом стала телеграма кронпринца до свого давнього «друга» Муссоліні. У ній він привітав «Дуче» – на той час ще не союзника Німеччини – з перемогою над Абіссинською імперією, нинішньою Ефіопією. Гітлер був дуже роздратований телеграмою, яка одразу ж потрапила в поле зору громадськості й яку він розцінив як втручання у зовнішню політику. Кронпринц став об'єктом образливої, залякувальної та наклепницької кампанії в пресі. Крім того, за ним було встановлено нагляд: відтепер все його листування з іноземними державами контролювалося. Це був остаточний кінець роботи Вільгельма на нацистську диктатуру. Він вийшов зі складу НСДАП і надалі утримувався від будь-якої політичної діяльності (Pekelder, Joer, Vas, 2021: 92–93).

Після цього нацистський режим відсунув його на другий план, і під час Другої світової війни він також не відігравав значної ролі. У 1945 році він був на короткий час інтернований французькими окупантами. Шість років по тому, у 1951 році, він помер у Гехінгені на південному заході Німеччини. Він досі похований там, на території замку Гогенцоллернів, що знаходиться неподалік. Його дружина Сесілія померла через три роки після нього, у 1954 році. Коли помер Вільгельм III у 1951 році, Луї Фердинанд став главою сім'ї, оскільки його старший брат Вільгельм Фрідріх (1906–1940)

у 1933 році одружився з жінкою нижчого походження. У цій ролі він виявився переконаним прихильником відновлення монархії у новоствореній Федеративній Республіці.

7. Висновки

Отже, під час змагань за політичний вплив в країні кронпринц Вільгельм відіграв важливу роль. Нащадок престолу робив свої ставки на правих, адже вбачав в них шанс на відновлення монархії. На виборах президента він теж висував свою кандидатуру, що дуже не сподобалося його батькові, імператору у вигнанні. Зрештою кандидатура Вільгельма провалилася, і він оголосив про свою підтримку Гітлера, що дуже обурило його політичних друзів. Пізніше кронпринц хвалився рішенням підтримати Гітлера і багато в чому підтримував

новий режим та висловлював своє захоплення політичними та військовими успіхам Гітлера. Але врешті-решт надії, які кронпринц покладав на співпрацю з правими націоналістами, залишилися нездійсненими, і з 1936 року Вільгельм припинив свою політичну діяльність. Під час Другої світової війни він не відігравав значної ролі, а в 1951 році помер у Гехінгені на південному заході Німеччини. Проте його публічна підтримка як представника колишньої монархії нацистського режиму справила гнітюче враження на всіх, хто намагався чинити опір нацизму, та популяризувала нацизм у Німеччині серед неофітів.

Це дослідження було виконано за фінансової підтримки Українсько-німецької історичної комісії (УНІК).

Література:

1. Brandt P., Gutachten zur politischen Einstellung und zum politischen Verhalten des ehemaligen preußischen und reichsdeutschen Kronprinzen Wilhelm. Unveröffentlichter Untersuchungsbericht. Berlin, 2014. S. 71.
2. Granier G., Magnus von Levetzow. Seeoffizier, Monarchist und Wegbereiter Hitlers. Lebensweg und ausgewählte Dokumente. Boppard am Rhein, 1982. S. 400.
3. Herre P., Kronprinz Wilhelm. Seine Rolle in der deutschen Politik. München, 1954. S. 280.
4. Ilseman S., Der Kaiser in Holland. Aufzeichnungen des letzten Flügeladjutanten Kaiser Wilhelms II. Herausgegeben von Harald von Koenigswald, Bd. II, Monarchie und Nationalsozialismus 1924–1941. München, 1968. S. 334.
5. Lehmann M. (Hrsg.), Verleger J. F. Lehmann. Ein Leben für Deutschland. München 1935. S. 288.
6. Malinowski S., Vom König zum Führer. Sozialer Niedergang und politische Radikalisierung im deutschen Adel zwischen Kaiserreich und NS-Staat. München 2003. S. 660.
7. Malinowski S., Gutachten zum politischen Verhalten des ehemaligen Kronprinzen (Wilhelm von Preußen, 1882–1951). Unveröffentlichter Untersuchungsbericht. Edinburgh 2014. S. 107.
8. Pekelder J., Leven in een luchtkasteel. De dagboeken van Sigurd von Ilseman als historisch document over Wilhelm II. In : von Ilseman 2015. S. 600.
9. Pekelder J.; Joep S.; Bas C., Der Kaiser und das “Dritte Reich”. Die Hohenzollern zwischen Restauration und Nationalsozialismus. Göttingen 2021 S. 137.
10. Pyta Wolfram.; Orth R., Gutachten über die politische Haltung und das politische Verhalten von Wilhelm Prinz von Preußen (1882–1951), letzter Kronprinz des Deutschen Reiches und von Preußen, in den Jahren 1923 bis 1945. Unveröffentlichter Untersuchungsbericht. Stuttgart /Berlin 2016. S.154.
11. Röhl John C. G., Wilhelm II. Der Weg in den Abgrund 1900–1941. München 2008. S. 1611.
12. Scheel K., Der Tag von Potsdam 1933. Berlin 1996. S. 155.

References:

1. Brandt P. (2014) Gutachten zur politischen Einstellung und zum politischen Verhalten des ehemaligen preußischen und reichsdeutschen Kronprinzen Wilhelm. [Expert opinion on the political attitude and behaviour of the former Prussian and Imperial German Crown Prince Wilhelm.] Unveröffentlichter Untersuchungsbericht. Berlin. 71 s. [in Germany].
2. Granier G., Magnus von Levetzow. (1982) Seeoffizier, Monarchist und Wegbereiter Hitlers. Lebensweg und ausgewählte Dokumente. [Naval officer, monarchist and Hitler’s forerunner. Life and selected documents.] Boppard am Rhein. 400 s. [in Germany].
3. Herre P. (1954) Kronprinz Wilhelm. Seine Rolle in der deutschen Politik. [Crown Prince Wilhelm. His role in German politics] München. 280 s. [in Germany].
4. Ilseman S. (1968) Der Kaiser in Holland. Aufzeichnungen des letzten Flügeladjutanten Kaiser Wilhelms II. Herausgegeben von Harald von Koenigswald, Bd. II, Monarchie und Nationalsozialismus 1924–1941. [The Emperor in Holland. Aufzeichnungen des letzten Flügeladjutanten Kaiser Wilhelms II. Edited by Harald von Koenigswald, Vol. II, Monarchy and National Socialism 1924–1941] München. 334 s. [in Germany].
5. Lehmann M. (Hrsg.). (1935) Ein Leben für Deutschland. [A life for Germany] München. 288 s. [in Germany].
6. Malinowski S. (2003) Vom König zum Führer. Sozialer Niedergang und politische Radikalisierung im

- deutschen Adel zwischen Kaiserreich und NS-Staat. [From King to Führer. Social Decline and Political Radicalisation in the German Nobility between the Empire and the Nazi State]. München. 660 s. [in Germany].
7. Malinowski S. (2014) Gutachten zum politischen Verhalten des ehemaligen Kronprinzen (Wilhelm von Preußen, 1882–1951). [Expert opinion on the political behaviour of the former Crown Prince (Wilhelm of Preussen, 1882–1951)]. Unveröffentlichter Untersuchungsbericht. Edinburgh. 107s. [in Germany].
 8. Pekelder J. (2015) Leven in een luchtkasteel. De dagboeken van Sigurd von Ilseman als historisch document over Wilhelm II. In : von Ilseman. [Living in a sky castle. Sigurd von Ilseman's diaries as a historical document on Wilhelm II. In : von Ilseman.] 600 s. [in the Netherlands].
 9. Pekelder J., Joep S., Bas C. (2021) Der Kaiser und das "Dritte Reich". Die Hohenzollern zwischen Restauration und Nationalsozialismus. [The Emperor and the "Third Reich". The Hohenzollerns between the Restoration and National Socialism]. Göttingen . 137 s. [in Germany].
 10. Pyta Wolfram., Orth R. (2016) Gutachten über die politische Haltung und das politische Verhalten von Wilhelm Prinz von Preußen (1882–1951), letzter Kronprinz des Deutschen Reiches und von Preußen, in den Jahren 1923 bis 1945. [Expert opinion on the political attitude and behaviour of Wilhelm Prinz von Preußen (1882–1951), last Crown Prince of the German Reich and of Prussia, in the years 1923 to 1945.] Unveröffentlichter Untersuchungsbericht. Stuttgart /Berlin. 154 s. [in Germany].
 11. Röhl John C. G. (2008) Wilhelm II. Der Weg in den Abgrund 1900–1941. [Wilhelm II: The Road to the Abyss 1900–1941] München. 1611 s. [in Germany].
 12. Scheel K. (1996) Der Tag von Potsdam 1933. [The Day of Potsdam 1933] Berlin. 154 s. [in Germany].

Стаття надійшла до редакції 06.10.2023
The article was received 06 October 2023